

मुडका स्वादिला परिकारहरु

बज्रमोहन पौडेल

मुडुका स्वादिला परिकारहरु

प्रकाशकः

जैविक विविधता, अनुसन्धान तथा विकासका लागि स्थानीय पहल (ली-बर्ड)

पो. ब. नं. : ३२४, पोखरा, कास्की

फोनः ०६१-५३५३५७, फ्याक्सः ०६१-५३९९५६

इमेलः info@libird.org, वेबः www.libird.org

सर्वाधिकार © प्रकाशकमा

संस्करण

लेखक

भाषासम्पादन

फोटो

टाइपसेटिङ्ग

डिजाइन तथा लेआउट

प्रथम, २०६९, साउन

बज्रमोहन पौडेल

शोभाकान्त गौतम

किरण बस्नेत

दिपा गुरुङ्ग

महेश श्रेष्ठ

सठमति

नेपालमा खाद्य तथा पौष्टिक सुरक्षाको अवस्था धेरै नै कमजोर छ । यसमा सुधार ल्याउनका निम्ति एकातिर मानिसहरूले प्रयोग गर्ने खाद्यान्न तथा अन्य बालीमा विविधता ल्याउन जरूरी छ भने अर्कातर्फ खाने परिकारहरूमा विविधता ल्याएर ती बालीहरूको प्रयोगमा बढावा दिनु पनि उत्तिकै आवश्यक देखिन्छ । प्रोटीन र फलाम तत्त्व प्रचुर मात्रामा पाइने मुडबाली तराईका कृषकहरूलाई राम्रो आम्वदानीको स्रोत हुने प्रस्ट भइसकेको छ । यसका साथै मुडको प्रयोगले मानिसको स्वस्थ्यमा पनि सकारात्मक सुधार आउने देखिन्छ । त्यसैले मुडको बजार र प्रयोग बढाउनका निम्ति RiU कार्यक्रमअन्तर्गत भएको यस प्रयासले निश्चित रूपमा सहयोग गर्नेछ भन्ने मैले विश्वास लिएको छु ।

डा. श्रीराम प्रसाद नेउपाने
कार्यकारी निर्देशक
ली-बर्ड, पोखरा

पुस्तिकाको बारेमा

अन्तर्राष्ट्रिय विकास केन्द्र (DFID) बेलायतको आर्थिक सहयोगमा, Research into Use कार्यक्रमअन्तर्गत ली-बर्ड, बेंगोर विश्वविद्यालय, फर्वाड, सपोर्ट फाउन्डेसन तथा CARIAD ले सञ्चालन गरेका परियोजनामा धान तथा कोसे बालीका विभिन्न जातहरूको प्रवर्द्धन गर्ने काम गरियो । विशेष रूपमा तराईका जिल्लाहरूमा खाद्य तथा पौष्टिक सुरक्षालाई ध्यानमा राखेर मुड बालीको उत्पादन तथा बजारीकरणमा विशेष जोड दिइयो । मुडमा प्रोटीन तथा फलाम तत्त्व, प्रचुर मात्रामा पाइन्छ । त्यसैले मुख्यतया: बिरामी तथा महिलाको स्वास्थ्यका लागि मुडको प्रयोग धेरै उपयुक्त देखिन्छ । नेपालमा मुडको प्रयोग प्रायः दालका रूपमा हुने गरेको पाइन्छ । त्यसैले यसको उपभोगमा वृद्धि गर्न तथा मुडको बजारीकरणलाई सहजीकरण गर्न मुडबाट बनाइने परिकारहरूमा विविधता ल्याउने उद्देश्यले परियोजनाले मुडको परिकारसम्बन्धी अनुसन्धानको काम गऱ्यो । यस कार्यलाई ली-बर्डद्वारा सञ्चालित प्रोलिन्नोभा (PROLINNOVA) कार्यक्रमले पनि आर्थिक सहयोग प्रदान गऱ्यो । यो पुस्तिका यही अध्ययन तथा अनुसन्धानको उपज हो । यस पुस्तिकाले मुडको प्रवर्द्धनमा टेवा पुऱ्याउनेछ भन्ने कुरामा हामी विश्वस्त छौं ।

ब्रिक्सर्च इन टु युज परियोजना परिवार

जैविक विविधता, अनुसन्धान तथा विकासका लागि स्थानीय पहल (ली-बर्ड) सँग सहकार्य गरेको यो मेरो तेस्रो अवसर हो । कोदो, फापर र मस्याङका विभिन्न परिकारहरू बनाउँदा तथा स्रोत पुस्तिका तयार गर्दाको मेरो अनुभवले मलाई मुङका पनि विभिन्न परिकारहरू बनाउन र अनुसन्धान गर्न सघाएको छ । नेपालमा मुङको प्रयोग खास गरी दालका रूपमा मात्र बढी भएको पाइन्छ । यसको प्रयोगमा बढावा दिनका लागि र यसको प्रवर्द्धन र व्यवसायीकरणका लागि यसका परिकारहरूमा विविधता ल्याउन जरूरी छ । यसमा विभिन्न पौष्टिक तत्वहरू प्रशस्त मात्रामा पाइने भएकाले यसको प्रयोगले खाद्य एवं पौष्टिक सुरक्षामा सहयोग पुऱ्याउने आशा राखेको छु । ली-बर्ड, फर्वाड तथा सपोर्ट फाउन्डेसन एवं क्यारियाड बेगोर विश्वविद्यालयको साभेदारीमा सञ्चालित Research into Use कार्यक्रमअन्तर्गत मुङको प्रवर्द्धनमा गरिएको प्रयास सराहनीय छ । मुङका परिकारहरूको अनुसन्धान र स्रोत-पुस्तिका तयार गर्न सहयोग गर्नुहुने ली-बर्डका साथीहरू कमल खड्का, किरण बस्नेत, खेम च्वाउँ, बलभद्र पौडेल र प्रतिमा पौडेलप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दै काम गर्ने अवसर जुटाइदिनुभएकामा सम्पूर्ण ली-बर्ड परिवारलाई धन्यवाद दिँदै यो पुस्तिका यहाँहरूसमक्ष समर्पण गर्दछु ।

मुडको गुलियो

(Mungbean Sweet Dessert)

मात्रा: ४ प्लेट

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक भाँडाकुँडा
मुडको पीठो	३०० ग्राम	बाटा २, कराही १, भाँजर २ आदि (आवश्यकताअनुसार)
पानी	२०० एम.एल.	
चिनी	२०० ग्राम	
दालचिनीको धूलो	१/२ चियाचम्चा	
रङ (इच्छाअनुसार)	अलिकति	
तेल	फ्राइ गर्नका लागि	

बनाउने विधि

- » मुडको पीठो, दालचिनी, इच्छाअनुसार रङ राखेर मोल्ने, २०० एम.एल. पानी राखी लेदो तयार गर्ने;
- » २०० ग्राम चिनी र २०० एम.एल. पानी एउटै भाँडामा राखेर बाक्लो चास्नी तयार गरी सेलाउन दिने;
- » तेल तताउने भाँजर र कचौराका सहायताले तेलमा थोपा-थोपा गरी खसाउने सुनौलो रङको भएपछि अर्को भाँजरले फिक्ने अनि चास्नीमा डुबाउने र फिक्ने;
- » यसलाई गोलो आकार बनाई सेप दिन पनि सकिन्छ र मिठाईका रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

मुडको दालमोठ (Mung Dalmoth)

मात्रा: ३ प्लेट खाजा

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक भाँडाकुँडा
मुडदाल	५०० ग्राम	चपिङ्ग बोर्ड १, चक्कु १, कराही १, बाटा १, पन्चू १, चम्चा १ आदि (आवश्यकता अनुसार)
तेल/घ्यू	फ्राइ गर्न	
प्याज	५० ग्राम	
टमाटर	५० ग्राम	
हरियो धनियौं	अलिकति	
हरियो खुर्सानी	३/४ वटा	
कागतीको रस	२ चम्चा	
नुन	आवश्यकताअनुसार	

बनाउने विधि

- » खोस्याएको तर नपिनेको मुडलाई एकरात भिजाउने र हल्का ओभानो हुन दिने;
- » मन्द तापमा तेल वा घ्यूमा फ्राइ गर्ने र चिसो भएपछि हावा नछिर्ने भाँडामा बन्द गरी राख्ने;
- » सर्भिस गर्ने बेलामा काटेको प्याज, टमाटर, धनियौं, हरियो खुर्सानी, नुन र कागतीको रसमा मोलेर खान वा दिन सकिन्छ ।

मुङ र तरकारी पकौडा

(Mung and Veg Pokada)

मात्रा: ३ प्लेट

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक भाँडाकुँडा
मौसमअनुसारको तरकारी	५०० ग्राम	कराही १, भाँजर १, चपिङ् बोर्ड १, सिलौटो १/ग्राइन्डर १, बाटा २, चक्कु १, चम्चा १, कचौरा १, प्लेट १ आदि (आवश्यकताअनुसार)
थिचेको लसुन	२ चम्चा	
थिचेको अदुवा	१ चम्चा	
चप गरेको प्याज	३ चम्चा	
गरम मसला	२ चम्चा	
नुन	आवश्यकतानुसार	
हरियो सुर्सानी चप	२ चम्चा	
ज्वानो	१ चम्चा	
बेसार	१ चियाचम्चा	
तेल	फ्राइ गर्न	
अमिलो र नुन	आवश्यकतानुसार	
मुङको पीठो	२५० ग्राम	
अण्डा	२ वटा	

बनाउने विधि

- » तरकारीलाई मसिनो गरी काट्ने, अमिलो र नुन मोलेर आधा घण्टा रहन दिने र पानी निचोरेर राख्ने;
- » सम्पूर्ण सामान अण्डासमेत एकै ठाउँमा मोल्ने र ४ चम्चा तेल र आवश्यकतानुसारको पानी राखी बाक्लो लेदो बनाउने;
- » लेदोमा तरकारी राखी फिट्ने;
- » गोला वा चेप्टो आकारको बल बनाई तातो तेलमा फ्राइ गर्ने;
- » खाजाका रूपमा दही र चाटमसला मिक्स गरी दिन र खान सकिन्छ ।

उम्रेको मुङ र दही

(Mung Sprout with Curd)

मात्रा: ४ प्लेट

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक औंठाकुँडा
उम्रेको मुङ	५०० ग्राम	स्टिमर सेट १, बाटा २,
दही	५०० एम.एल.	चपिङ् बोर्ड १, चक्कु १,
पुदिना	अलिकति	मलमलको कपडा १ फिट, चम्चा १ आदि
गरममसला	१ चम्चा	(आवश्यकताअनुसार)
चाटमसला	१ चम्चा	
हरियो खुर्सानी	३/४ वटा	

बनाउने विधि

- » उम्रेको मुङलाई बाफमा पकाउने;
- » पुदिना र खुर्सानीलाई मसिनो गरी काट्ने;
- » सबै सामान राम्ररी मिसाउने र चिसो सर्भ गर्ने ।

मुङ सलाद (Mung Salad)

मात्रा: ४ प्लेट

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक भाँडाकुँडा
लेटुस साग	५/७ पत्ता	चपिङ् बोर्ड १, चक्कु १, पिलर १, बाटा २, प्लेट १, चम्चा १, प्रेसर कुकर १, डाडु १, स्टीलको छान्ने १ आदि (आवश्यकताअनुसार)
टमाटर	१०० ग्राम	
काँक्रो	१५० ग्राम	
कागती	३ वटा	
प्याज	५० ग्राम	
गाजर	१०० ग्राम	
मूला	१०० ग्राम	
नुनमरिच	आवश्यकतानुसार	
उम्रेको मुङ	३०० ग्राम	

बनाउने विधि

- » मुङलाई कुकरमा ३ सिटी लाग्ने बेलासम्म पकाउने;
- » पानी तार्ने र सेलाउन दिने;
- » टमाटर, काँक्रो, गाजर, मूला आदि मसिनो गरी काट्ने;
- » कागती निचोरेर राख्ने;
- » लेटुस प्लेटमा बिच्छ्याउने;
- » सम्पूर्ण सामान मिलाउने र लेटुसमा खनाउने, सजावटसहित पस्कने ।

नोट: उसिनेको कुखुरा वा उसिनेको अण्डाको Combination मा पनि यो सलाद दिन सकिन्छ ।

फ्राइ गरेको मुडदाल

(Fried Mung Dal)

मात्रा: २० जना

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक भाँडाकुँडा
मुडको दाल	१० के.जी.	प्रेसर कुकर १, चपिङ् बोर्ड १, चक्कु १, फ्राइ प्यान १, डाडु १, चम्चा १ आदि
टमाटर	३ वटा	
प्याज	१ वटा	
लसुन	३/४ केस्रा	
घ्यू	४ चम्चा ठूलो	
जिरा गेडा	१ चम्चा ठूलो	
बेसार	१ चम्चा ठूलो	
नुन	आवश्यकतानुसार	
हरियो खुर्सानी	१० वटा	
अदुवा	२ वटा ठुँडा	

बनाउने विधि

- » मुडको दाललाई राम्रोसँग धुने र ४ लिटर पानीमा बेसार राख्ने, दाल राख्ने र उमाल्ने;
- » कुकरमा राखी पाँच सिङ्गी लगाउने;
- » प्रेसर खोल्ने र अलिकति तातो पानी मिसाएर उमाली चलाउने ।

- » फ्राइ प्यानमा घ्यू तताउने, चप गरेको प्याज फ्राइ गर्ने, स्लाइस अदुवा, लसुन र जिरासमेत खैरो बनाउने, चिरेको खुर्सानी फ्राइ गर्ने, चप टमाटर राख्ने र सम्पूर्ण सामग्री खैरो भएपछि दालमा राख्ने;
- » मात्रा अनुसारको नुन राखी तातो हुँदै सर्भ गर्ने ।

नोट: यसरी तयार भएको मुडदाल चपाती, नानरोटी, कुल्छा पापड, अचार, चटनी, तरकारी, सलाद र भात आदिसँग खान वा दिन सकिन्छ ।

मुङको रोटी

(Mung Flat Bread)

मात्रा: २ प्लेट

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक भाँडाकुँडा
मुङको पीठो	३०० ग्राम	तावा १, बाटा १,
दही	१०० ग्राम	स्लाइसर १, पन्चू १ आदि
अण्डा	१ वटा	
पानी	आवश्यकतानुसार	
तेल	सेकाउन	

बनाउने विधि

- » पीठोमा दही, अण्डा र पानी राखी ४-६ घण्टा भिजाउने;
- » चाक्लो तावामा तेल तताउने, कचौराले ब्याटर खनाउने र चाक्लो बनाउने, पातलो रोटी बनाई फर्काएर पकाउने ।

नोट: कोकोनट चट्नीलगायत अन्य चट्नीसँग अचार, तरकारी अथवा सलादका साथमा पस्कने ।

मुडको बिस्कुट

(Mung Biscuits)

मात्रा: ३ प्लेट

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक भाँडाकुँडा
मुडको पीठो	१५० ग्राम	बाटा १, बेल्ला १, कुकिज कटर १, ओभन १, ट्रे २, ओभन ग्लोभ १ जोर, चक्कु १ आदि
बेकिङ पाउडर	१ चिया चम्चा	
अण्डा	१ वटा	
मैदा	१५० ग्राम	
तेल	सेकाउन	
भेनिला	अलिकति	
चिनी	५० ग्राम	
घ्यू/बटर	७५ ग्राम	

बनाउने विधि

- » पानीसमेत सम्पूर्ण सामान राखेर तयार गर्ने;
- » बेल्लाले बेल्ले र कटरले काट्ने;
- » १८ डिग्री तापक्रमको ओभनमा बेक गर्ने;
- » हावा नपस्ने भाँडामा स्टोर गर्ने;
- » तयार भएको बिस्कुट चिया र कफीसँग खान सकिन्छ ।

मासु मिसाएको मुडको सुप

(Mung and Goat Meat Soup)

मात्रा: ४ बोल

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक भाँडाकुँडा
मुडको दाल	३०० ग्राम	ससपेन १, चपिङ् बोर्ड १, चक्कु १, प्रेसर कुकर १, सुप बोल १, चम्चा १, डाडु १ आदि ।
खसीको मासु	३०० ग्राम	
अदुवा	१ चम्चा	
लसुन	२ चम्चा	
बेसार	१ चियाचम्चा	
भेनिला	अलिकति	
प्याज	५० ग्राम	
तेल		
खुर्सानीको धूलो	१ चम्चा	
हरियो धनियाँ	३ चम्चा	

बजाउने विधि

- » तेल तताएर काटेको प्याज, बेसार, अदुवा र लसुन क्रमशः राखी खैरो हुन्जेल फ्राइ गर्ने; त्यसपछि डाइस गरेको मासु राखी र भुट्टै जाने र सुक्खा भएपछि मसला राखेर मुडको दालमा तातो पानी राख्ने;
- » खुर्सानीको धूलो राखेर प्रेसर कुकर बन्द गर्ने र ५ सिङ्डी लगाउने;
- » प्रेसर कुकर खोलेर आवश्यकतानुसारको पानी राखी उमालेर नुन राख्ने;
- » यसरी तयार भएको सुप भात वा रोटीसँग वा त्यसै सुपकै रूपमा पनि खान सकिन्छ ।

मुङको चटामरी

(Mung Chatamari)

मात्रा: २ प्लेट

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक भौंडाकुँडा
मुङको पीठो	२५० ग्राम	तावा १, तावाको ढकन
नुनमरिच	आवश्यकतानुसार	१, स्लाइसर/पन्थु १,
पानी	आवश्यकतानुसार	बाटा १, प्लेट १,
तेल	४ चम्चा	चम्चा १ आदि ।

बनाउने विधि

- » पीठो र नुनमरिचको धूलोमा आवश्यकतानुसारको पानी राखेर लेदो तयार गर्ने;
- » तावा तताएर तेल राखी यसमा पातलो हुने गरी रोटी फर्काएर पकाउने ।

नोट: फ्राइ गरेको कुखुरा, खसी वा राँगाको मासु काँचो अण्डामा फिटेर हल्का मसला राखी रोटीमाथि खन्याएर छोपेर पकाई अचार चटनी वा ग्रीन सलादसँग पस्कन/खान सकिन्छ ।

मुडको फुरौला

(Mung Phuraula)

मात्रा: ४ प्लेट

आवश्यक सामग्री	परिमाण	आवश्यक भाँडाकुँडा
मुडको पीठो	३०० ग्राम	कराही १, भाजर १, बाटा २, आवश्यकतानुसारका प्लेटहरू
अदुवा पेष्ट	१ चम्चा ठूलो	
लसुन पेष्ट	१ चियाचम्चा	
खुर्सानीको धूलो	१ चम्चा ठूलो	
पानी	आवश्यकतानुसार	
तेल	डिप फ्राइ गर्न पुग्ने	

बनाउने विधि

- » सम्पूर्ण सामान राखेर बाक्लो पेष्ट तयार गर्ने;
- » तेल तताउने र तातो तेलमा बल खसाल्ने;
- » बलको रङ सुनौलो भएपछि भिकेर अचार चटनीसँग खान सकिन्छ ।

कृषि, जैविक विविधता तथा जलवायु परिवर्तन
सम्बन्धी जानकारीमूलक रेडियो कार्यक्रम

ली-बर्डको चौतारी

हरेक शुक्रवार बेलुकी ७:१५ देखि ७:३० बजेसम्म

रेडियो तराइ १०७.६ पोखरा • उष्णाली ९० गेटवर्क काठमाडौं • रेडियो बल्टीपुर ८८.८ तनहुँ
रेडियो सारथि १०७.८ सरावङ • रेडियो कैलेश १०३.४ हुम्ला • शुक्लाफाँट इन्फो ९२.८ काठमाडौं
रेडियो जलजपरिचल ९१.८ टाड • रेडियो रेसुङ्गा १०६.२ जुम्ला • हजुरको इन्फो १०२.९ रातोबाघ
रत्नाशुली इन्फो १००.६ ओखलढुङ्गा • बिर्ता इन्फो १०४.० बिर्तामोड • रेडियो हलेसी १००.८ सौदाङ
रेडियो कर्णाली १०४.२ जुम्ला • जाटोसेली इन्फो १०४.८ तनहुँ

धरम जानकारीका लागि
जैविक विविधता, अनुसन्धान तथा विकासका लागि स्थानीय पक्ष (ली-बर्ड)

Find us on
Facebook

1199824724600000 (08-0808-0808)

पोषण २०२२, पोखरा, नेपाल
फोन: ९७५-५२५३५०, फ्याक्स: ९७५-५२५११६
ईमेल: info@bbird.org, www.bbbird.org

